

К. Ю. Кармазіна

к.ю.н., доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ «МОВНОГО ЗАКОНУ»

Ухвалення Верховною Радою України 25 квітня 2019 р. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – мовний Закон, Закон № 2704-VIII) спричинило чимало невдоволених відгуків як в проросійські налаштованих верствах суспільства, так і в українському політикумі. Зазначена ситуація призвела до звернення 51 народного депутата України в червні 2019 р. до Конституційного Суду України з конституційним поданням, предметом якого є перевірка на відповідність статтям 8, 10, 11, 22, 24 та 91 Конституції України окремих приписів мовного Закону. У цьому зв'язку актуальним видається осмислення на науковому рівні питання про конституційність окремих аспектів мовного Закону, а особливо тих, що стосуються мови освітнього процесу.

Проаналізувавши положення ч. 4 ст. 13, ч. 5 ст. 21, ч. 3 ст. 22 Закону № 2704-VIII на відповідність статтям 10, 11 Конституції України, нами було встановлено, що ці норми не суперечать положенням Основного Закону нашої держави. Адже «застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [1, ст. 10].

Крім того, вищезазначеною статтею Конституції України передбачено: «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування» [1, ст. 10]. При цьому, незважаючи на те, що російську мову виділено окремо, це не змінює її статусу у порівнянні з іншими мовами національних меншин.

Україна «сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1, ст. 11]. Так, прийнятий Верховною Радою України Закон № 2704-

VIII покликаний заповнити правову прогалину щодо застосування мов в Україні у відповідності до Конституції України. Таким чином, в Конституції прямо вказано на необхідність прийняття спеціального закону, який покликаний врегулювати мовні відносини в державі та визначити можливість застосування мов з урахуванням суспільних відносин та стратегічного напрямку розвитку держави.

Відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону № 2704-VIII на території Автономної Республіки Крим акти індивідуальної дії органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою та можуть додатково оприлюднюватись у перекладі кримськотатарською мовою як мовою корінного народу в Україні [3, ст. 13].

Вказане положення статті не означає дискримінацію російськомовних громадян за мовною ознакою (як зазначено в конституційному поданні). Відповідно до Конституції України, застосування мов визначається законом, тобто держава вправі визначати свою мовну політику, надаючи певні преференції конкретній мові, при цьому існують заборони щодо дискримінаційного характеру норм для носіїв інших мов. З огляду на вказане, дане положення не зменшує обсяг прав і свобод російськомовних громадян.

З урахуванням історичного періоду розвитку держави та суспільної думки 20 березня 2014 р. Верховна Рада України визнала статус кримськотатарського народу як корінного [4] і приєдналася до Декларації прав корінних народів ООН 2007 р. [2], чим, зокрема, фактично створено правові підстави для визначення порядку застосування кримськотатарської мови як єдиної мови корінного народу в Україні, що й відображено в мовному Законі.

Слід зазначити також, що ухвалення парламентом Закону № 2704-VIII жодним чином не скасовує дію на всій території України положень Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин, яка захищає права національних меншин, зокрема – і російської. До того ж, особливий захист і правовий режим використання як кримськотатарської, так і російської мов встановлено також і Конституцією Автономної Республіки Крим.

У авторів конституційного подання окремі перестороги викликали і норми ч. 5 ст. 21 Закону № 2704-VIII, відповідно до яких у закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу [3, ст. 21]. Дане положення не суперечить статтям 10, 11 Конституції та не є дискримінацією російськомовних громадян за мовною ознакою з огляду на наступні обставини.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону № 2704-VIII особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних

закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) із навчанням мовою відповідної національної меншини України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням державною мовою [3, ст. 21].

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) із навчанням державною мовою [3, ст. 21].

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини України в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства [3, ст. 21].

Відповідно до ч. 6 ст. 21 Закону № 2704-VIII за бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни [3, ст. 21].

Тобто Закон № 2704-VIII передбачає можливість вивчення та навчання мовою національних меншин, зокрема – і російською мовою, з урахуванням конституційних положень, а саме тих, що держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Відповідно до ч. 3 ст. 10 Конституції України держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування [1, ст. 10], що й знайшло своє відображення в ч. 5 ст. 21 аналізованого Закону. Так, в Основному Законі зазначено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. В положеннях статей 85, 102, 116 Конституції йдеться про стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Тобто, визначивши стратегічний курс держави, законодавець без жодної дискримінації інших мов, забезпечуючи сприяння вивченню мов міжнародного спілкування вирішив, що у закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу.

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону № 2704-VIII дисертації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, доктора мистецтва, доктора наук, або у

передбачених законом випадках наукові доповіді у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях, а також автореферати та відгуки опонентів виконуються державною мовою або англійською мовою [3, ст. 22].

Дане положення також не суперечить статтям 10, 11 Конституції та не є дискримінацією російськомовних громадян за мовною ознакою з огляду на наступні обставини. Згідно ч. 2 ст. 54 Конституції держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1, ст. 54]. Тож для забезпечення конкурентоздатності вітчизняної науки в світі, на нашу думку, Законом № 2704-VIII слушно відображена можливість для використання англійської мови серед учених. При цьому, останнім часом саме англійська мова фактично стала єдиною міжнародною мовою для здійснення публікацій результатів своїх наукових пошуків вітчизняними вченими у провідних світових наукових виданнях, внесених до науково-метричних баз Scopus та Web of Science, без наявності яких в Україні є неможливим здобуття як наукових ступенів, так і вчених звань.

До того ж, будь-яка держава може застосовувати певні обмеження використання іншої мови чи мов в конкретній сфері, яка не є загальнообов'язковою для кожної людини. При цьому обов'язком держави є створення достатніх умов для вивчення необхідної мови та недопущення дискримінації для будь-кого, хто володіє іншою мовою.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що вирішуючи долю мовного Закону країни, на цей раз носіям суддівських мантий варто бути надзвичайно обережними, адже з 28 лютого 2018 р. (у зв'язку з ухваленням Великою палатою Конституційного Суду України рішення у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» № 2-р/2018 [5]) наша держава перебуває в ситуації триваючого порушення принципу верховенства права та правової невизначеності щодо мовних питань, що призводить до порушення прав і свобод необмеженої кількості осіб. І ухвалення нового мовного Закону має за мету навести лад у мовній царині країни, нарешті реально забезпечивши функціонування української мови як державної.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.10.2019).
2. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 13.09.2007 № 61/295/. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l56 (дата звернення: 28.10.2019).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата доступу: 28.10.2019).
4. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 № 1140-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18> (дата звернення: 28.10.2019).
5. У справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» : Рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 року № 2-р/2018 у справі № 1-1/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18> (дата звернення: 28.10.2019).